

De Driepuntsbenadering

Deel 1: optimalisatie stedelijk regenwatersysteem

Govert D. Geldof en Jeroen Kluck***

**Geldof c.s., Bathmen & Technische Universiteit Denemarken, Lyngby*

***Tauw bv, Deventer*

Dit is het eerste artikel van een drieluik over de Driepuntsbenadering, een benadering die helpt bij het vinden van integrale oplossingen voor de problematiek rond stedelijk (regen)water en klimaat. De Driepuntsbenadering is ontstaan parallel aan het ontwerpproces voor Rotterdam Waterstad 2035 en o.a. toegepast in Elspeet en Egmond aan Zee. Ook het nieuwe waterplan voor Dordrecht wordt opgezet via de systematiek van de Driepuntsbenadering. De drie artikelen werpen een sterk verschillend licht op zowel op de problematiek als de benadering. De clou van het drieluik treft u aan in de laatste bijdrage.

Inleiding

Vanuit de traditie richten rioleringspecialisten zich op ondergrondse processen. Zo nu en dan werd een klein uitstapje gemaakt richting grondwaterproblematiek en oppervlaktewater, waarbij de relatie met waterkwaliteit werd vertaald naar doelstellingen in de riolering. Dit was op zichzelf reeds vrij complex, maar toch overzichtelijk. Dankzij het rioolfonds was de financiële afhankelijkheid van anderen gering. Het invullen van de taken zoals het verzekeren van de afvoer van afvalwater en regenwater was daarmee voornamelijk een zelfstandige ondergrondse aangelegenheid. Met het afkoppelen is de rioleringspecialist al enigszins “uit de buis” gekropen en zich actief gaan bemoeien met processen boven het maaiveld, wat nog sterker zal worden door de klimaatontwikkelingen. En daarmee – zo blijkt – is de overzichtelijkheid verdwenen. Boven het maaiveld zijn vele mensen door elkaar actief en is het soms moeilijk om door de kakofonie aan emoties heen de nuchtere ratio te laten doorklinken. Afkoppelen wordt als dogma gehanteerd, politici willen scoren, stedenbouwers kiezen straatprofielen puur op basis van esthetische overwegingen, onderhoud wordt ondergewaardeerd en bewoners eisen direct actie van de gemeente als er regenwater in hun kelders stroomt. De Driepuntsbenadering is ontwikkeld om enige orde in de chaos te scheppen en om te helpen verstandige keuzes te maken in het omgaan met extreme neerslag. In dit artikel wordt de Driepuntsbenadering kort gekarakteriseerd en wordt een stappenplan rond de drie punten gepresenteerd.

Rationele benadering

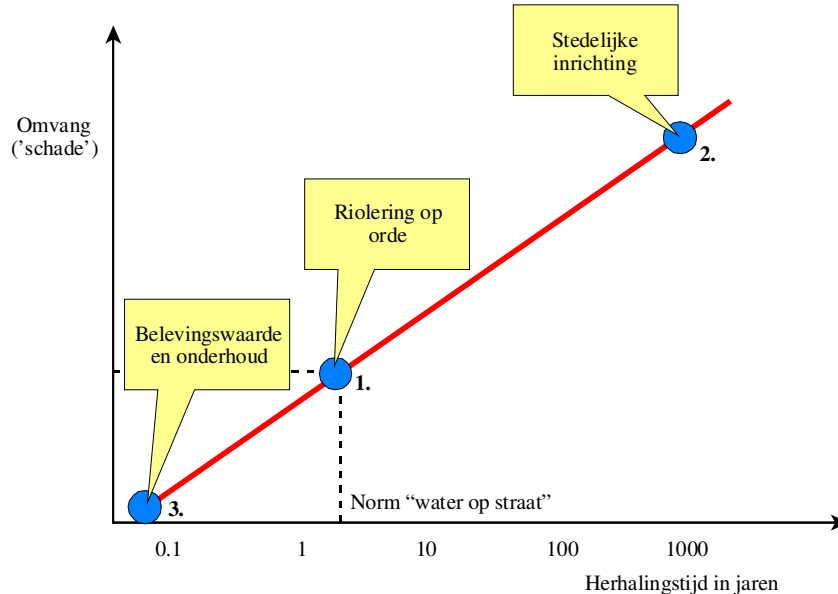
Eenzijds is het van belang een integrale benadering te hanteren die recht doet aan de complexe problematiek, anderzijds is het van belang ons niet te branden aan emotionele processen en de waan van de dag. De rioleringspecialist moet op goed gefundeerde wijze met heldere standpunten komen en vooral het langetermijnperspectief scherp in beeld houden. Het gaat er om invulling te geven aan het algemeen belang en niet te wijken voor individuele belangen. Er moet worden gekozen voor

oplossingen waarbij wateroverlast wordt gereduceerd tot een acceptabel niveau tegen de laagst maatschappelijke kosten. Soms betekent dit dat we een bepaalde overlast gewoonweg moeten accepteren.

Drie punten

Figuur 1 laat de relatie zien tussen de omvang van de ‘schade’ en de herhalingsjaren, op dubbellogaritmische schaal. Bij een normaal buitje – eentje die elke dag kan vallen en waarvoor je niet binnen blijft – wordt het regenwater, bij een gemengd stelsel, afgevoerd naar de zuivering. Bij zwaardere buien stort rioolwater over op het oppervlaktewater en mogelijk blijft het water op enige punten op straat staan. In het algemeen is alleen bij zeer zware buien sprake van zoveel “water op straat” dat bewoners echt gedupeerd worden, bijvoorbeeld als water kelders of winkelpanden binnenstroomt. Het begrip ‘schade’ op de verticale as dient hier ruim geïnterpreteerd te worden. Linksonder in de grafiek is eerder sprake van hinder. De hier getekende relatie – de rechte lijn – wordt in de literatuur aangeduid als ‘self-organised criticality’, voor het eerst beschreven door Bak (1996). Er zitten wiskundige principes achter waaraan in dit artikel voorbij wordt gegaan.

Figuur 1. De relatie tussen de omvang van wateroverlast en de herhalingsjaren en de drie punten van aandacht bij de Driepuntsbenadering.

In figuur 1 zijn de drie punten van de Driepuntsbenadering weergegeven. Herkenbaar is dat in het verleden in punt 1 het werk van de rioleringsdeskundige domineerde. De riolering moest op orde zijn, bijvoorbeeld geen water op straat bij een bui van eens per 2 jaar. Onder andere vanwege de klimaatontwikkeling ziet men in dat men ook aandacht moet besteden aan de situatie bij extreme buien (punt 2). Het derde punt is waardevol omdat de inpassing in de dagelijkse stedelijke leefomgeving (punt 3) van belang is voor het slagen van maatregelen in de openbare ruimte.

Ons pleidooi met de Driepuntsbenadering is ten eerste om alle drie de punten te beschouwen en ten tweede om de drie punten niet te veel met elkaar te vermengen. Behandel ze in eerste instantie afzonderlijk en optimaliseer de uitkomst door ze daarna met elkaar te confronteren. In een proces van *iteratie*, waarbij afstemming plaatsvindt op andere processen in de stedelijke omgeving, komt de beste oplossing in beeld.

Punt 1: riolering op orde

Met het eerste punt is in de rioleringswereld reeds veel ervaring opgedaan. In dit punt wordt gekeken naar buien die net niet resulteren in water op straat, althans dat is de opzet. Dat is bovendien wel zo handig omdat de rioleringsmodellen eigenlijk ook niet geschikt zijn om water op het maaiveld goed te modelleren. Punt 1 levert de uitgangspunten voor de lay-out en het dimensioneren van het rioolstelsel. Deze uitgangspunten zijn in de loop der tijd ook veranderd van constante belastingen met bijvoorbeeld 60 l/s/ha naar ontwerp buien. De gemeente is vrij om de norm voor water op straat te kiezen. Over het algemeen kiest men ervoor dat bij een bui met een herhalingstijd van 2 jaar net geen water op straat mag staan. De opgedane ervaring in de praktijk zal bij regelmatige wateroverlast aanleiding geweest zijn om extra afvoercapaciteit aan te leggen, maar kan ook aanleiding zijn om soepel met deze norm om te gaan. Indien er geen klachten bekend zijn, maar wel water op straat wordt berekend, wordt veelal besloten eventuele overlast te accepteren. Vanwege klimaatontwikkelingen is het verstandig de ontwerpuitgangspunten opnieuw te overwegen. Een mogelijke stap is een zwaardere norm te kiezen, maar dat geeft geen volledige oplossing, alleen een afname van de frequentie van schade. Een betere aanpak is het systeem ook zo in te richten dat een meer extreme bui niet direct tot schade leidt: dus toetsing op extremen (punt 2).

Punt 2: stedelijke inrichting

In punt 2 wordt in extremen gedacht. Bij extreme neerslag kan maar een deel van de neerslag door de riolering worden afgevoerd. Een belangrijk deel zal op straat blijven staan of over straat wegstromen. Ondergrondse maatregelen om al het water af te voeren zijn extreem duur, moeilijk inpasbaar en bovendien telkens eindig in capaciteit. Indien in één uur 60 mm valt, en de afvoercapaciteit 90 l/s/ha is, dan blijft er toch nog circa 20 mm op straat staan. Dat is al snel een probleem indien water van een groter gebied op een plek samenkomt. Daarmee is met name de inrichting van het maaiveld bepalend voor het wel of niet optreden van wateroverlast. Maatregelen tegen overlast door extreme neerslag komen in dit punt naar voren door het rioolstelsel in gedachten te verwaarlozen en puur te denken op het niveau van de stedelijke inrichting. Stap 1: stel een kaart samen met maaiveldhoogtes, een zogenaamd digitaal elevatiemodel. Zet hierin de objecten die invloed hebben op de stroming van regenwater over het maaiveldoppervlak, zoals verkeersdrempels en spoorwegtaluds. Stap 2: neem een volume regenwater van 50 millimeter (of meer) dat niet afgevoerd wordt en op het maaiveld blijft staan. Als het maaiveld volledig vlak is, blijft het water daar stil staan. Echter, dat is het nooit. Zelfs in de vlakste gebieden zijn hoogteverschillen en depressies aanwezig. Laat het water denkbeeldig stromen en kijk waar het zich verzamelt. Dit kan met een rekenmodel, maar door logisch na te denken kom je al een heel eind.

Stap 3: Schat in wat de effecten zijn op de verzamelplekken (overlast en schade) en kies of de effecten acceptabel zijn of niet.

Stap 4: Daar waar de effecten niet acceptabel zijn: zoek naar mogelijkheden om het regenwater ergens anders te bergen, het water weg te houden of weg te leiden of pas de kwetsbare objecten aan.

Het tweede punt 2 levert uitgangspunten voor aanpassingen aan het maaiveldoppervlak. Let daarbij bovendien ook op de aan- en afvoer via de riolering.

Punt 3: belevingswaarde en onderhoud

In punt 3 wordt in waarden voor elke dag gedacht. Wat in de punten 1 en 2 wordt bedacht moet iedere dag waarde hebben, want het zou jammer zijn als je aan de te treffen maatregelen minder dan eens per twee jaar nut ontleent. Bovendien neemt de kans toe dat de maatregelen worden uitgevoerd indien er ook andere doelen worden ingevuld. Dus maatregelen met meervoudig ruimtegebruik zoals een laaggelegen veldje inrichten als waterberging en trapveldje.

Stap 1: definieer doelgroepen, zoals schoolkinderen, winkeleigenaren, toeristen, rolstoelgebruikers, wegbeheerders etc.

Stap 2: ga na in hoeverre de te treffen maatregelen positief of negatief kunnen zijn voor deze doelgroepen. Kijk daarbij onder andere naar esthetiek, economie, sociale functies, culturele waarden en ecologie (Lems en Valkman, 2003).

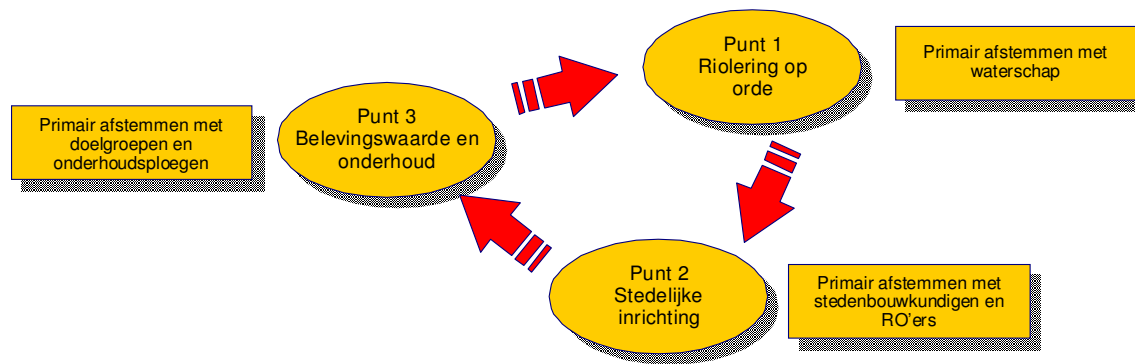
Stap 3: Pas de ideeën aan en kijk daarbij zorgvuldig naar de mogelijkheden en beperkingen voor onderhoud. Vaak wordt te weinig rekening gehouden met de onderhoudbaarheid van constructies, hetgeen dag in dag uit resulteert in irritaties. Bovendien moet worden nagedacht over de wijze waarop de regenwaterafvoerfunctie van de bovengrond kan worden vastgelegd en geborgd voor de langere termijn.

Iteratieve benadering

Het gescheiden behandelen van de drie punten zorgt voor ontwarring van ontwerp en afstemmingsprocessen en vermindert de kans dat de ratio ten onder gaat in een veld van emoties. Elk punt vraagt om afstemming met vele partijen, maar er zijn accentverschillen (zie figuur 2). Het resultaat van het ene punt levert de input voor het andere punt. Zo wordt het mogelijk om de optimale oplossing niet in één keer uit te rekenen, maar in een iteratief proces te laten ontstaan. Door met de klok mee (zie figuur 2) de drie punten meerdere keren te doorlopen tekent zich het maatschappelijk optimum af.

Dit optimalisatieproces wordt vaak niet systematisch uitgevoerd. In het tweede artikel zal hier nader op worden ingegaan.

Figuur 2. De optimale oplossingen komen tot stand in een iteratief proces, waarbij de stappen per punt vele keren worden doorlopen.

Referenties

Bak, P. (1996). *How Nature Works. The science of Self-Organized Criticality*. Copernicus Springer-Verlag, New York.

Lems, P. and Valkman, R. (2003). *De waarden van water*. Studie uitgevoerd in opdracht van NIDO en Water City International.

De Driepuntsbenadering Deel 2: adapteren richting synergie

Govert D. Geldof en Jeroen Kluck***

**Geldof c.s., Bathmen & Technische Universiteit Denemarken, Lyngby*

***Tauw bv, Deventer*

Dit is het tweede artikel van een drieluik over de Driepuntsbenadering, een benadering die helpt bij het vinden van integrale oplossingen voor de problematiek rond stedelijk water en klimaat. Dit artikel reikt bouwstenen aan voor synthese: niet de ultieme oplossing voor alle klimaatvraagstukken, maar een inzet die ertoe doet en gewaardeerd wordt. Het goed omgaan met onzekerheden speelt daarbij een hoofdrol.

Inleiding

Wie bij klimaatverandering en wateroverlast vraagt om dé oplossing, wordt teleurgesteld. Er zijn namelijk zoveel onzekerheden aanwezig rond deze begrippen, dat elke eindoplossing een schijnoplossing is. Even, heel even, als het water tot aan de knieën staat, lijkt er duidelijkheid te zijn. Maar deze verdwijnt snel als op de lange termijn wordt gekeken en de confrontatie wordt aangegaan met bewoners en politici die hun blik voornamelijk hebben gericht op de korte termijn. Goed handelen in dit veld van uitdagingen vraagt om het zorgvuldig omgaan met onzekerheden en stappen te zetten die door velen worden gezien als zinvol en waardevol. Deze benadering duiden we aan als een adaptieve benadering, waarbij de beste vertaling van het begrip adaptief is: “geïnteresseerd zijn in”. Waterdeskundigen die empathie tonen en geïnteresseerd zijn in mensen en andere stedelijke vraagstukken, krijgen meer voor elkaar. De Driepuntsbenadering helpt daarbij.

Klimaatvraagstukken zijn ongetemd

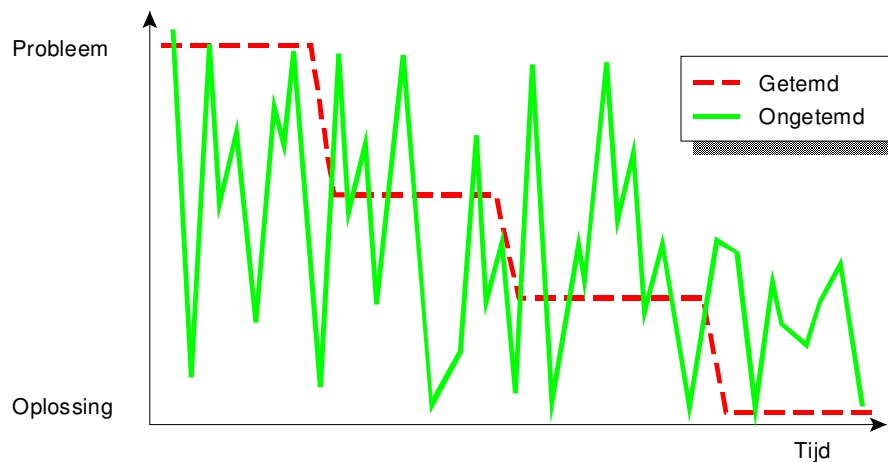
Wie geconfronteerd wordt met wateroverlast in de stedelijke omgeving bemerkt al gauw dat het allemaal erg complex is. Mensen die een rol spelen bij de problematiek zijn het vaak niet met elkaar eens. Dat geldt voor zowel de oorzaken als de gewenste oplossingsrichtingen. Dat er overlast optreedt, kan liggen aan capaciteitstekort van het rioolstelsel, het gebrek aan onderhoud, de asfalteringswerkzaamheden die twee jaar geleden zijn uitgevoerd, het afkoppelen van verhard oppervlak, het onvoldoende luisteren naar klachten van bewoners, het onnadenkende ontwerp van de woonwijk, en nog veel meer. Sommige bewoners vinden gewoonweg dat ‘de gemeente’ de oorzaak is. Tevens ontvouwt zich regelmatig een discussie over de relatie met klimaatverandering: “Is onze overlast daadwerkelijk het gevolg van meer broeikasgassen in de atmosfeer?” Wat betreft de oplossingsrichtingen denken sommigen aan het vergroten van de bergingscapaciteit in het rioolstelsel en de pompcapaciteit, waar anderen de voorkeur geven aan berging van regenwater op het maaiveld, zoals op pleinen, trapveldjes en in achtertuinen. Motivaties daarbij verschillen sterk.

De één wil de kosten beperkt houden, de ander wil snel scoren of de zekerheid hebben dat de overlast in de toekomst nooit meer optreedt. Er zijn ook mensen die de buurt mooier willen maken. Door de vele onzekerheden zowel bij oorzaken als oplossingsrichtingen spreken we over een ongetemd vraagstuk. De onzekerheden bij ongetemde vraagstukken laten zich slechts deels reduceren, dit in tegenstelling tot getemde vraagstukken waarbij je door goed te meten en te modelleren onzekerheden tot acceptabele proporties kunt terugbrengen. De problematiek rond stedelijke wateroverlast is ongetemd, net als vele andere klimaatvraagstukken. Dat is ook de overtuiging van de VROM-raad (2007). Dus is het van belang deze problematiek te benaderen als ongetemd. Wie ongetemde vraagstukken benadert als getemde vraagstukken, krijgt uiteindelijk ongetemde oplossingen. De Driepuntsbenadering helpt bij het hanteren van ongetemde vraagstukken.

Omgaan met ongetemde processen

In figuur 1 wordt het verschil tussen een getemd en een ongetemd proces gekarakteriseerd. In deze figuur staat op de verticale as het verloop van probleem naar oplossingen op de horizontale as staat de tijd. Bij getemde vraagstukken (de rood gestippelde lijn) wordt op gestructureerde wijze gewerkt van probleem naar oplossing via vier stappen: data verzamelen, data analyseren, oplossingen genereren en de oplossing kiezen en implementeren. Dit proces duiden we aan als optimaliseren. In de rioleringswereld zijn we erg vertrouwd met deze werkwijze. Het verloop in figuur 1 bij getemde vraagstukken wordt in de VS wel aangeduid als 'the waterfall'.

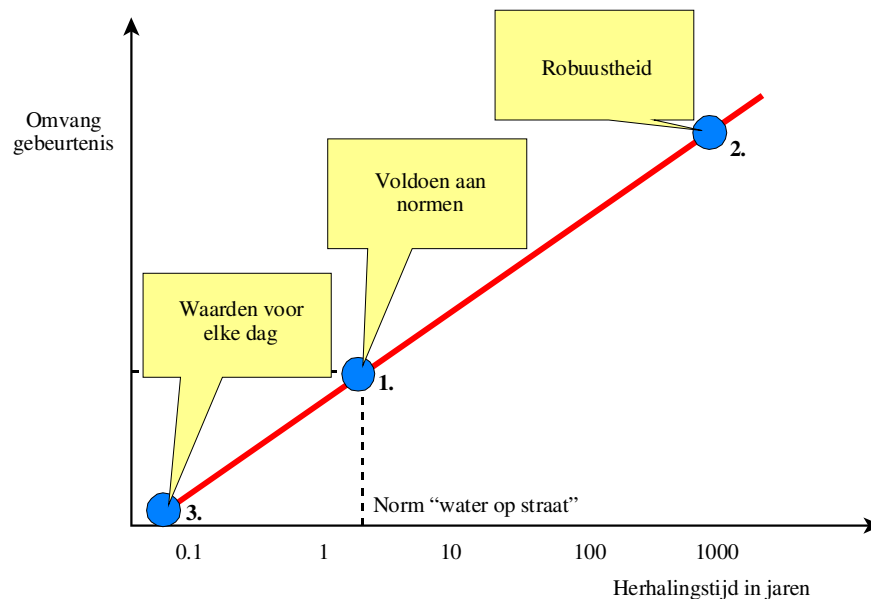
Figuur 1. Het verschil in proces tussen een getemd en een ongetemd vraagstuk.

Ongetemde vraagstukken laten een geheel ander verloop zien (de groene lijn). Er wordt als het ware op en neer gedanst tussen probleem en oplossing. Dit op en neer dansen duiden we aan als de adaptieve benadering. Kenmerk daarvan is dat meer wordt gewerkt vanuit de praktijk door met betrokkenen in het veld te praten over zowel problemen als oplossingsrichtingen in plaats van 'op kantoor' eeuwig door te rekenen aan de optimale oplossing. De groene lijn laat een vrij chaotisch verloop zien. De Driepuntsbenadering brengt hierin enige orde.

Verhalen in drie punten

De complexiteit van een stedelijk wateroverlastvraagstuk kenmerkt zich door betrokkenen verschillende en deels conflicterende verhalen vertellen. Deze betrokkenen kunnen bewoners zijn, onderhoudsmedewerkers, maatschappelijk werkers, stedenbouwkundigen, de vertegenwoordiger van het MKB, de wethouder, raadsleden, medewerkers van het waterschap en vele anderen. Essentie van de adaptieve benadering is dat deze verhalen en de daarbij ervaren onzekerheden serieus worden genomen. Ons pleidooi is de verhalen te ordenen naar de drie punten, zoals vermeld in figuur 2. Het zijn dezelfde drie punten als vermeld in deel 1 van het drieluik, echter ze zijn anders benoemd. Het eerste punt richt zich op het *voldoen aan normen* en omvat vooral de verhalen over de wisselwerking tussen riolering en oppervlaktewater. Daarbij gaat het erom klimaat, techniek en regelgeving met elkaar te verenigen. Het tweede punt is hier aangeduid als *robuustheid*. Veel verhalen hebben betrekking op neerslaggebeurtenissen voorbij de norm en het geven van ruimte aan water. Een stedelijk watersysteem is robuust als zelfs bij hele extreme buien er hooguit sprake is van enige overlast. Het derde punt zet in op *waarden voor elke dag* en gaat leven in de verhalen die mensen kunnen vertellen over de alledaagse situatie. De relatie met onderhoud en beheer speelt daarbij een belangrijke rol. De verhalen laten zich eenvoudig ordenen naar de drie punten – zo leert de ervaring – omdat de tijdbelevingen sterk verschillen.

Figuur 2. De relatie tussen de omvang van wateroverlast en de herhalingsperiode en de drie punten van aandacht bij de Driepuntsbenadering.

Punt 1: Voldoen aan normen

Van de drie punten is punt 1 het meest concreet en technisch. Niet voor niets fungeert het als een soort vluchtdeur in de soms emotionele gesprekken rond wateroverlast. Het is de kunst in punt 1 om nuchter te blijven en feitelijkheden te scheiden van ‘broodje aap’ verhalen. Er moet worden gekeken naar klimaatscenario’s, beleid (de beleidsverhalen), modeluitkomsten, gegevens uit

veldinspecties, etc. Gemeente en waterschap moeten er gezamenlijk aan werken een watersysteem te maken dat voldoet aan geldende normen, wat een voorwaarde is om schadeclaims te voorkomen.

Punt 2: Robuustheid

Stedelijk gebied is nooit af. Het is continu in ontwikkeling en elke verandering die wordt doorgevoerd biedt kansen om de robuustheid van het watersysteem te vergroten. Waar woningen worden gerenoveerd kunnen vegetatiedaken worden overwogen of watertuinen. Waar sprake is van stedelijke vernieuwing, kunnen waterpleinen worden toegepast of kunnen groenvoorzieningen zo worden ingericht dat ze bij een extreme bui veel regenwater kunnen bergen. Dit vraagt om maatwerk en samenwerking en goede onderbouwing door waterhuishoudkundige berekeningen. Immers, het water moet de berging wel kunnen bereiken. Dit deel van de adaptieve benadering vraagt van waterdeskundigen om veel 'in het veld' te zijn en interesse tonen voor wat zich allemaal afspeelt buiten hun eigen vakgebied. En daarbij wordt de discussie over risico's scherp gehouden. Een nulrisico wordt nooit bereikt (zie onder andere Beck, 1997), maar wel een leefomgeving waar mensen zich prettig voelen en waar zelfs bij extreme buien sprake is van weinig schade. De verhalen van mensen die wateroverlast en waterschade in de praktijk hebben ervaren, zijn in dit punt ook van groot belang. Deze mensen zijn de echte ervaringsdeskundigen. Bewoners bij wie de kelders zijn volgelopen en het parket op de begane-grondvloer totaal vernield is, hebben vaak goed geobserveerd hoe het water bij hen is gekomen en kunnen met ideeën over oplossingen komen.

Punt 3: Waarden voor elke dag

Elke deel van de stad heeft zijn eigen verhalen, of het nu een woonwijk is, een stadscentrum of een industriegebied. Door deze verhalen krijgt het gebied identiteit. De verhalen die vaak verteld worden kunnen te maken hebben met het wijkfeest, de parkeeroverlast, het sluijverkeer, de hangjongeren, allochtonen, de rotzooi in het park, de wijze waarop mensen hun honden uitlaten en nog veel meer. Soms gaan ze over water(overlast). Niet alle verhalen zijn relevant. Voor medewerkers van gemeente en waterschap is het de kunst de verhalen die ertoe doen eruit te filteren en te verbinden met water. Dat vraagt om interesse en ervaringskennis. Empathie. Als het lukt, ontstaat een watersysteem waaraan mensen dag in dag uit waarde toekennen en ontstaan er nieuwe verhalen die worden verteld in de kroeg en bij de kapper. Daarbij gaat het niet alleen om bewoners, bedrijven en bezoekers, maar ook om de medewerkers van de gemeente en het waterschap, bestuurders en politici. Rond de verhalen krijgt samenwerking vorm. Van belang is het om daarbij te beseffen dat bewoners vaak meer geïnteresseerd zijn in hoe iets blijft – het onderhoud – dan hoe iets wordt – de verandering.

Synergie: van verhalen naar concrete maatregelen

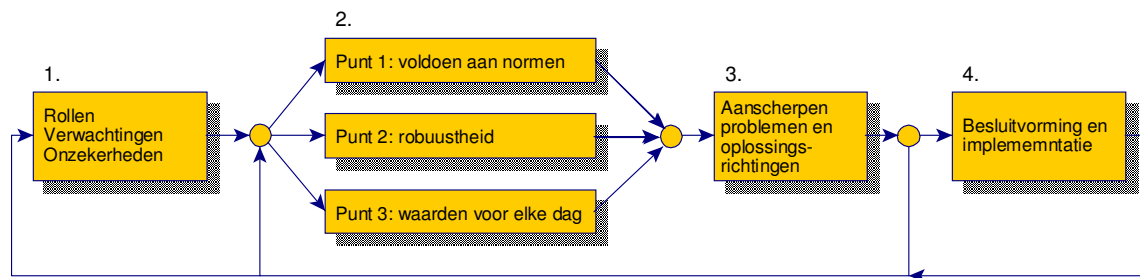
Dat wateroverlastvraagstukken in de stedelijke omgeving een ongetemd karakter hebben wordt zichtbaar als geprobeerd wordt bij de verhalen het kaf van het koren te scheiden. Sommige verhalen zijn duidelijk onzin of irrelevant, maar die duidelijkheid is er lang niet altijd. Er zijn voorbeelden bekend waarbij verhalen rond sluijverkeer of zwerfvuil de sleutel hebben geleverd tot het succesvol implementeren van watermaatregelen. Het proces is nogal onzeker en synergie laat zich niet afdwingen. Er zit iets in van toeval. Ook wordt al snel duidelijk dat ongetemde vraagstukken nooit

volledig opgelost kunnen worden, maar wel kunnen worden aangepakt op een wijze waar betrokkenen waardering voor hebben. Dat maakt het allemaal een beetje vaag.

Figuur 3 toont een schema waarin de iteratieve aanpak van de Driepuntsbenadering is ingebed in een ongetemd proces. Wie ervaring heeft met ongetemde vraagstukken, zal het schema niet nodig hebben en meer op gevoel werken. Echter, voor medewerkers die vooral getemde vraagstukken gewend zijn, biedt het enige houvast. Het schema toont vier stappen. In de eerste stap worden rollen en verwachtingen van betrokken personen en groepen expliciet gemaakt en worden onzekerheden in kaart gebracht. Dat is een noodzakelijke stap, maar de ervaring leert dat deze vaak niet wordt gezet, wat zich later in het proces opbreekt. De tweede stap betreft het verzamelen en uitdiepen van de verhalen rond de drie punten. Dat kan in gescheiden groepen. In het begin zijn de verhalen vaak ongericht en willekeurig – vooral in de punten 2 en 3 – maar verderop in het proces, als oplossingen in beeld komen, komt er meer samenhang in. Vervolgens (stap 3) worden de verhalen geanalyseerd en geschift. Dit is de moeilijkste stap. De verhalen worden gebruikt om zowel de problemen als de oplossingsrichtingen aan te scherpen. Door steeds weer terug te schakelen naar de praktijk van de drie punten wordt duidelijk waar haalbaarheid (technisch en financieel) en aanvaardbaarheid (door betrokken personen) elkaar ontmoeten. Het maken van schetsen helpt hierbij. Is de focus scherp genoeg, dan worden oplossingen (voorgestelde maatregelen) ingebracht in het besluitvormingsproces (stap 4). Dat kan resulteren in concrete uitvoering, maar ook weer in nieuwe vraagstukken.

Onze ervaring is dat door het hanteren van de drie punten de noodzakelijke breedte van het vraagstuk wordt behouden en scherpere inzichten in de oplossingsrichtingen worden verkregen.

Figuur 3. Van verhalen in drie punten naar synergie.

Referenties

Beck, U. (1997). *De wereld als risicomaatschappij. Essays over de ecologische crisis en de politiek van de vooruitgang*. De Balie, Amsterdam.

VRM-raad (2007). *De hype voorbij. Klimaatverandering als een structureel ruimtelijk vraagstuk*. Den Haag.

De Driepuntsbenadering

Deel 3: interview met Govert Geldof en Jeroen Kluck

Dick Vat en Willem-Jan Schampers

'Govert Geldof en Jeroen Kluck over de praktijk van de Driepuntsbenadering'

In de afgelopen twee nummers van vakblad Riolering beschreven dr. ir. Govert Geldof en dr. ir. Jeroen Kluck de door henzelf bedachte Driepuntsbenadering. In dit interview wordt geprobeerd om de nuances en verschillen die in beide artikelen gepresenteerd worden meer inzichtelijk te maken. Kluck, senior adviseur bij ingenieursbureau Tauw: "De uiteindelijke boodschap is dat je met de Driepuntsbenadering creatief kunt omgaan met de gevolgen van klimaatsontwikkeling en het maken van goede keuzes."

Geldof, zelfstandig adviseur met de focus op 'Water en Maatschappij', vult zijn collega onmiddellijk aan: "Het is zo dat elk denksysteem zijn waarde heeft. En wat we nastreven is de communicatie tussen de verschillende denksystemen. Dan kun je tot betere oplossingen komen. We gaan er niet vanuit dat het ene denksysteem goed is en het andere slecht, maar juist dat ze allemaal wel iets hebben wat we kunnen gebruiken."

Bovendien is de maatschappij aan het veranderen, aldus Geldof. "Dat zie je ook al bij de manier waarop mensen een woning kopen. Vroeger zeiden ze: 'Het moet groot zijn, het moet heel veel kamers hebben, de badkamer moet 'up to date' zijn, er moet een jacuzzi inzitten' et cetera. Nu zeggen we: 'Ik wil een woonhuis hebben waarin ik pas, waarin ik me lekker voel en waarin ik met mijn gezin tot ontplooiing kom'. Dat kan nog steeds een groot huis zijn, maar dat is niet meer noodzakelijk."

De Driepuntsbenadering is dus een hulpmiddel om de diverse denksystemen met elkaar te combineren?

Geldof: "Klopt. Je probeert zo goed mogelijk andere denk- of waardesystemen aan boord te halen. Dat is op zich al heel lastig en daarbij kan de Driepuntsbenadering van waarde zijn. We hebben de artikelen in vakblad Riolering vanuit twee verschillende denksystemen geschreven.

Het eerste artikel is geschreven van het waardesysteem 'er is een beste oplossing en die kun je door een systematische analyse achterhalen'. En binnen dit denksysteem kun je net zo goed over drie punten praten als over één. Dat is een wijze van denken die zich heel goed leent om abstracte ideeën concreet te krijgen. Het is methodisch een heel sterk denksysteem.

Het tweede artikel is geschreven vanuit een heel ander denksysteem: de synergie of het synthese-denken. Hierbij kun je dezelfde drie punten in beeld brengen, alleen je benadert ze wel wat anders.

Tachtig procent van de mensen die 'Riolering' leest, zal het eerste artikel meer aanspreken dan het tweede."

Kluck: "Dat is overigens ook vrij logisch, omdat dat de denklijn is die de meeste lezers hebben geleerd. De maatschappelijke praktijk is echter een stuk complexer. Dus je kunt niet één oplossing presenteren, als ware het dé beste. Je moet de gevolgen van de verschillende mogelijkheden voorleggen aan de politiek."

Geldof: "We hadden wel zeven verschillende artikelen kunnen schrijven, met zeven verschillende denksystemen. Bijvoorbeeld vanuit opportunisme of vanuit macht. Als je een machthebber bent, hoe ga je dan om met wateroverlast? Hoe kan ik daar op scoren en mijn positie verstevigen? Dat is een héél ander denksysteem! Op het moment dat je de drie puntsbenadering toepast, heb je al die verschillende mensen aan boord. Dan heb je ook de échte discussie te pakken. Als je je alleen richt op het handhaven van de norm, gebeurt dat niet en zal een groot deel van je publiek negatief reageren. Wateroverlast is dus niet meer een lineair vraagstuk, maar een complex vraagstuk. Zowel qua probleemstelling als qua oplossing en onzekerheden. Je kunt niet zondermeer zeggen: 'We komen met zekerheid tot de beste oplossing'.

Hoe ga je daar als adviseur in de praktijk mee om?

Dat is een dilemma. Of je als adviseur zegt: 'Ik reken precies uit wat het beste voor u is' of 'Er is geen beste oplossing, maar we kunnen wel gezamenlijk tot een goed inzicht komen' maakt een groot verschil en geeft een risico. Er zijn waarschijnlijk heel veel opdrachtgevers die dan toch voor het eerste voorstel kiezen.

Aan de ene kant staat bij de opdrachtgevers dus de kwaliteit van de adviseur ter discussie, maar aan de andere kant wordt bij de adviesbureaus sterk gediscussieerd over 'goed opdrachtgeverschap'. Prijsstelling, concurrentie, tegen elkaar uitspelen et cetera. Daar zitten ethische vragen achter en die worden mijns inziens te weinig aan de orde gesteld. Ik denk dat het goed is om die dialoog eens een keer aan te gaan en de begrippen 'goed adviseurschap' en 'goed opdrachtgeverschap' ter discussie te stellen. En gezamenlijk accepteren dat een complex vraagstuk geen eenduidige oplossing heeft?"

Kluck: "Het heeft er ook mee te maken dat verantwoordelijkheden nu nog vaak in regelgeving zijn vastgelegd en niet bij mensen liggen. Opdrachtgevers kunnen vaak geen besluit nemen in de trant van 'ik vind dit beter' of 'die adviseur lijkt me beter dan die andere'. Het moet volgens de regels en tegen de laagste prijs. En volgens bepaalde standaard rekenmethodieken, waarvan je niet durft af te wijken."

Als je enigszins wilt chargeren, zou je kunnen zeggen dat de klimaatverandering eigenlijk een zegen voor het vakgebied is. Het maakt immers allemaal nieuwe krachten los en biedt nieuwe kansen.

Kluck: "Alle gemeenten die nu wateroverlast hebben, moeten extra goed gaan nadenken. Maar ook gemeenten die nog geen wateroverlast hebben, zullen toch op zijn minst bij elke nieuwe herinrichting of grote rioolvervanging moeten denken: is dit wel de manier of gaan we toch rekening

houden met die klimaatontwikkeling die er aankomt? Dit is hét moment om alles eens goed onder de loep te nemen. Moet bijvoorbeeld de norm ophoog? En dan zeggen we als adviseur: 'dat is te eng, dus kijk ook naar het functioneren in extreme situaties'. En dan kom je uit bij de Driepuntsbenadering."

Kunnen jullie een nadere toelichting geven bij de twee artikelen die in dit vakblad zijn verschenen. Wat is jullie boodschap?

Geldof: "Het eerste artikel maakt duidelijk dat als je met stedelijk watervraagstukken bezig bent en met optimale oplossingen wilt komen, je breder moet gaan en breder moet denken dan de norm (de ontwerp-bui). In principe gebeurt dat ook al, alleen het wordt bijna nooit expliciet gemaakt. Sommige mensen doen het al wel impliciet maar dan wordt er heel slecht over gecommuniceerd en wordt het ook vaak niet begrepen. Daardoor missen ze in de dialoog met anderen de aansluiting. Ze gooien de drie punten op één hoop en organiseren alles rond die norm. Beter is het om drie losse discussies te voeren, na elkaar en met andere actoren. Daarmee vergroot je de effectiviteit van het proces."

Wat is het nu het praktische verschil tussen de twee benaderingen?

Geldof: "Het eerste artikel gaat over de optimalisatie van het systeem vanuit de Driepuntsbenadering. Het is heel sterk vanuit het technische gedachtegoed geschreven. Terwijl het tweede artikel veel meer is gemaakt vanuit het gedachtegoed van ontwerpers van de openbare ruimte en mensen die zich bezighouden met sociale aspecten. Ze zijn dus vanuit verschillende denk-c.q. waardesystemen geschreven.

De clou is dat je zowel vanuit het denksysteem van de synergie als vanuit de optimalisatiegedachte naar de Driepuntsbenadering kunt kijken. En doordat je samen naar alle drie de punten kijkt, vind je elkaar. Doe je het anders, dan mis je elkaar. Je ziet het in de praktijk: Stedenbouwers vinden het toch wel lekker om over de inrichting te praten, terwijl bewoners zich afvragen wat er bijvoorbeeld met hun uitzicht of parkeergelegenheid gebeurt. De Driepuntsbenadering kan helpen dat alle partijen – rioler, stedenbouwkundige, planoloog, bewoners en beheermensen – met elkaar communiceren. Doordat ze meer begrip krijgen voor elkaar en geïnteresseerd raken in elkaars standpunten."

Hoe is jullie ervaring met de Driepuntsbenadering?

Kluck: " Meestal goed, maar soms ook niet goed. Soms denken ze 'dat doen we al' of 'jullie maken het wel wat ingewikkeld'. Maar als je dan doorpraat, doen ze het op een bepaalde manier wel maar nemen ze het niet expliciet mee. Om te zeggen 'oké, we gaan het volgens de Driepuntsbenadering doen' is een brug te ver, maar ze accepteren wel dat je kijkt hoe een systeem functioneert in een extreme situatie. En ze willen ook dat je kijkt naar wat een bepaalde keuze betekent voor het dagelijks functioneren van het systeem. Het is vooral waardevol als de bestuurders voor de keuze staan van "hoe moeten we de burgers er bij betrekken?" De Driepuntsbenadering kan daar dan heel goed in meehelpen."

Maar dit verhaal verkoopt alleen goed als er ook écht een probleem is...

Kluck: "Tuurlijk. Als je écht wateroverlast hebt, is het 't eenvoudigst. Maar de ervaring leert ook dat de Driepuntsbenadering een handvat biedt waardoor je de verschillende medewerkers en de verschillende afdelingen én de politiek mee kunt krijgen in situaties waarin je wilt anticiperen op klimaatverandering. Dus vóóordat je een echt probleem hebt."

Geldof: "De kunst is om als gezamenlijke overheden niet alleen te reageren op negatieve emoties. Als mensen zich betrokken voelen bij hun eigen omgeving, is emotie positief. Daar streven we naar. En op het moment dat je tot je knieën in het water staat omdat het systeem niet goed functioneert, zie je voornamelijk negatieve emoties. Dat is niet meer dan logisch. Die zie je ook als verschillende afdelingen binnen de gemeente niet goed met elkaar communiceren en er verkeersmaatregelen worden genomen, die haaks staan op wat je rioleringstechnisch wilt. Dat wekt irritatie op."

Het derde punt, 'Waarden voor elke dag' lijkt me essentieel in de Driepuntsbenadering?

Geldof: "Dat klopt helemaal en je merkt ook dat als dit punt er niet goed bij wordt betrokken het vaak heel erg fout gaat in de discussie. Dan wordt gezegd: 'Die bewoners zijn niet rationeel, ze reageren emotioneel'. Dit punt is inderdaad zo wezenlijk, omdat als je een oplossing bedenkt, die alleen één keer in de twee jaar functioneert, maar voor de rest alleen maar irritaties opwekt en niks bijdraagt aan de leefomgeving, je niet goed bezig bent. 'Waarden voor elke dag' biedt zo veel ruimte voor creativiteit over hoe je om gaat met mensen in een rolstoel, blinden, speelgelegenheden, wegveiligheid, sluipverkeer et cetera."

Kluck: "Bij het veranderen van je inrichting en/of het nemen van maatregelen voor extreme situaties is het ook mogelijk om draagvlak te creëren voor het geheel. Het is niet alleen een randvoorwaarde die geld kost, maar ook een kans om bepaalde zaken gedaan te krijgen."

Geldof: "Ik denk dat het voor de financiering bijna onmogelijk is om watervraagstukken in de stad opgelost te krijgen, als je alleen het watervraagstuk aanpakt. Als er in een woonwijk andere vraagstukken spelen, die meer emoties losmaken dan het watervraagstuk, en je gaat daar aan voorbij, dan krijg je gewoon geen breed gedragen oplossing."

Tot slot: in het Nationale Waterplan komt ook een hoofdstuk over stedelijk water. Zou daar iets van de Driepuntsbenadering een plek in moeten krijgen?

Geldof: "Ja, maar niet als recept. De Driepuntsbenadering is niet een methode waarmee je tot de beste oplossingen voor stedelijk water komt. Het is een ordening van het proces die je helpt tot betere oplossingen te komen. Dat is wel een nuancering die belangrijk is. We moeten voorkomen dat mensen een model gaan maken, waarmee je de Driepuntsbenadering kunt gaan vormgeven. Dan schiet het zijn doel voorbij. Het is absoluut geen dogma!"

